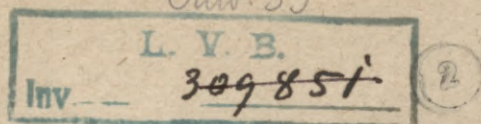

J B

Ž. Karlsons.

Daži momenti no literārajām cīņām ap dzimtbūšanu un zemnieku jautājumu XVIII g. s. beigās un XIX g. s. sākumā.

Tāpat kā visas citas Vakareiropas parādības, arī XVIII g. s. apgaismība pamazām iespiežas mūsu dzimtenē un uzsāk cīņu ar dzimtbūšanu. No sākuma šādu apgaismoto cīnītāju nav daudz. Tie ir daži vairāk izglītoti mācītāji un zinātnieki pilsētās. Parasti tie ir tie daži ārzemnieki, kas nav nākuši šurp tikai iedzīvošanās nolūkā un nav pie šejienes vietējiem apstākļiem pieraduši. Tādēļ tie arī visu redz un uztver asāk. Šiem ārzemniekiem pievienojās arī cilvēcīgākie un vairāk izglītotie ļaudis no šejienes vāciešiem. Varām minēt kaut Cesvaines mācītāja dēlu Reinh. Lencu, Garlibu Merķeli u. c. Vispār jāsaka, ka muižnieku izturēšanās zemnieku jautājumā atbaida no viņiem, t. i. muižniekiem labāko vācu intelligences daļu. Arī Vakareiropā, Vāciju neizslēdzot, Baltijas apstākļi nav labā slavā. Un tā kā šejienes dzīves apstākļu vienīgie noteicēji, kam ir visa atbildība, bija muižnieki, tad, protams, arī tie nevarēja lepoties ar labu reputāciju ārzemēs. Zināms, laba daļa šurp nākušo ārzemnieku tāpat nebija sevišķi augstas morālas kvalitātes, jo ieradās, galvenām kārtām, iedzīvoties, nevis strādāt mūsu dzimtenes labā. Un iedzīvošanās ziņā patiesi nekā labāka nevar vēlēties. Katram atbraukušam vācietim dzīves iespēju un tiesību daudz, pienākumu maz.¹⁾ Tādēļ ar vēl jo lielāku cienību un pietāti jāpiemin tās personas, labāki sakot personības, kas stāvēja šim vidusmēram pāri. Tādi cienījami intelligenti bija piem. Hāmanis, Herders (atsaukts uz Rīgu 1765. g.), Joh. Georgs Eizens u. c. Herders un Hāmanis nekādu dziļāku līdzdalību vietējā zemnieka likteņos gan nav ņēmuši, bet viņiem nenoliedzams nopelns Baltijas vācu intelligences labākās daļas garīgajā aristokratizēšanā. Joh. Georgs Eizens, būdams lauku mācītājs (Tormā), nāca tuvākos sakaros ar šejienes zemnieku un, kā labākus apstākļus redzējis svešnieks, sevišķi spilgti izjuta šejienes sabiedriskās iekārtas trūkumus. Viņam, kā to jau pierādījis doc. Stepermanis,²⁾ nenoliedzami pieder nopelns, ka to uzskata par pirmo nopietno dzimtbūšanas pretinieku XVIII g. s. Tāda pat gara ļaudis, viens uzmanīgāks un atturīgāks, otrs straujāks un atklātāks, bija arī Aug. Vilh. Hupels, Vilh. Christ. Fribe un Heinr. Joh. Jannavs. Sevišķi pēdējais pasvītrā, ka arī

¹⁾ J. Eckardt. „Die balt. Provinzen Russlands“, Leipzig 1868. 161. lpp.

²⁾ M. Stepermanis. J. G. Eizens un viņa darbi par dzimtbūšanas atcelšanu Vidzemē. Rīgā, 1934. g.

Vidzemes zemniekam esot savs gods, lepnums un saprāts. Un tomēr Jannavs neatzīst un neprasa dzimtbūšanas atcelšanu, bet prasa, lai padara to panesamu. Lai būtu kā būdams, pie minētajiem apgaismotājiem, par kuriem jau plaša literatūra, tuvāki nepakavēsimies. Palūkosimies, kā muižnieku apoloģēti mēģināja apgāzt Jannava un sevišķi G. Merķeļa apvainojumus un līdz kādiem personīgiem asumiem un aplamībām tie savā cīņā skurbā noiet.

1782. g. kāds anōnims landrāts apskata zemnieku brīvlaišanas iespēju. Viņš atzīst, ka tāda pašreizējos apstākļos neesot iespējama. Zemnieki atstāšot zemi un aiziešot. Brīvību ar dažiem ierobežojumiem varēšot dot tad, kad Vidzeme un apkārtējās provinces būšot pietiekoši biezi apdzīvotas. Tagad jāsapņādājot tikai zemniekiem cilvēcīgi apstākļi. Bagāti zemnieki jau pēc savas kārtas nekad nevarot būt, tikai pārtikuši.

Jannavu atspēkot mēģina Aleksis fon Bötigers (Böttiger) rakstā „Der lief- und ehstländische Bauer ist nicht der so gedrückte Slave für den man ihn hält“ (1786). Rakstam savs noteikts nolūks, noteikta tendence, tāpēc nav nekāds brīnums, ka dzirdam aplamus apgalvojumus, kā piem., krievu zemnieku stāvoklis esot bēdīgāks, Vidzemes zemniekam vēl paliekot pāri uzdzīvei. Bötigers ir ne tikai pret tām tiesībām, kuŗas Jannavs gribētu zemniekam piešķirt, bet vispār pret jebkādam zemnieku tiesībām. Arī tiesību sūdzēties zemniekiem nedrīkst dot. Kā Bötigera domām piekrita lielākā muižniecības daļa, redzam no landtagu lēmumiem. Arī tur zemnieka sūdzēšanās tiesības kļuva par tukšu illūziju.

Vislielāko drosmi cīņā par latvju zemnieka labāku nākotni parādīja Lēdurgas mācītāja dēls Garlībs Merķelis. Tādēļ arī nav jābrīnās par to naidu un zākājumiem, ar ko viņu apveltīja kā muižniecība, tā viņa līdzjutēji. Ekardtš viņu nosauc par Baltijas Voltēru.³⁾ Viņš pieder tam ideālistu pulciņam, kuŗa centrālā figūra ir Liepupes īpašnieks fon Meks (Meck). Pēdējais arī esot viņam izgādājis atļauju noklausīties prāvu iztiesāšanu Rīgas tiesās. Tur Merķelis redzēja, cik maz zemnieks var cerēt uz taisnību. Pats savām acīm muižnieku un zemnieku attiecības viņš varēja novērot, būdams par mājskolotāju. Visur viņš krāja materiālus savam darbam — apsūdzības rakstam pret Vidzemes muižniecību. 1796. g., kad Merķelim liekas, ka materiālu pietiekoši un kad darbs ir jau gandrīz gatavs, viņš aizbrauc uz Vāciju. Tas bija nepieciešams uzmanības solis, jo tādu darbu, kāds viņam bija padomā, izlaist Vidzemē un turklāt vēl pašam palikt tepat būtu bijis neprāts. Leipcīgā tanī pašā 1796. g. tad arī iznāk pirmo reiz galvenais Merķeļa darbs „Die Letten vorzüglich in Livland am Ende des philosophischen Jahrhunderts.“ — „Latvieši, galvenām kārtām Vidzemē, filozofiskā gadu simteņa beigās“. Merķelis cildina apgaismoto absolūtismu. Tikai no tā tautām sagaidāma labklājība. Grāmatas pirmajā nodaļā Merķelis dod latviešu vēsturi. Pirms vācu ienākšanas latvieši savā raksturā bijuši pavisam citādi. Ideālizē. Tad (2. nod.) rāda verdzības dēmorālo ietekmi un tautas rakstura sakroplošanu. Trešajā

³⁾ J. Eckardt. „Die balt. Prov. Russlands“, 160. lpp.

nodalā Merķelis runā par latviešu pārmērīgām nastām un to sekām, ceturtajā apskata veltīgos zemnieku apstākļu uzlabošanas mēģinājumus. Piektajā nodaļā, par Vidzemes zemnieku tiesībām, Merķelis bargi kritizē 1795. g. landtagu lēmumus. Sestajā viņš pravietiski brīdina muižniekus: ja zemniekam brīvību nedošot no augšas, viņš nemšot pats. Septītajā nodaļā Merķelis pūlas pierādīt, ka dzimtbūšanas atcelšana nevarot būt kaitīga un cīnās pret aizspriedumiem, kādus izvirza pret to. Pozitīvus priekšlikumus par zemnieku stāvokļa uzlabojumiem viņš sniedz pašās beigās — astotajā nodaļā. Latviešu labklājība nodibināma tā, ka neciestu arī muižnieki.⁴⁾ Brīvība nedrīkst pamudināt latviešus uz nekārtībām. Jāturas pie principa, ka katru tiesātu viņa kārtas brāļi. Tādēļ tiesās, kuŗās izšķir zemnieku lietas, jāpiedalās arī viņu kārtas pārstāvjiem. Tiesām jārevīdē arī zemnieku pienākumi katrā muižā. Jānodrošina zemniekam viņa mājas lietāšana, jāaizliedz tirgošanās ar cilvēkiem, noteikti jāaizliedz paaugstināt klaušas un nodevas, jāaizliedz pat tās pārmainīt bez zemnieku piekrišanas. Tāpat aizliedzams izraut zemnieku no viņa apstākļiem un padarīt par muižas kalpotāju. Atceļami precību aizliegumi. Miesas sodus jāatļauj piespriest tikai tiesai, ne kungam. Zemniekiem dodamas tiesības sūdzēties un dabūt par brīvu aizstāvi. Merķelis negrib dot likumprojektu, bet tikai ierosinājumus likumiem, kuŗu galīgais mērķis būtu brīvība.⁵⁾ To varētu pēc noteikta izmēģinājuma laika piešķirt tādiem, kas izrādījušies viņas cienīgi. Merķelis pat paredz izpirkšanās naudu 20—40 dālderu. Savas sētas tiesību zemnieks tomēr saglabātu.

Arī pārējie Merķeļa raksti grozās ap šiem pašiem jautājumiem, izņemot, protams, tīri dzejiskos darbus.

Merķelis ir publicists. Viņš nav, nevar un negrib būt bezkaislīgs vēsturnieks, ko tas arī pats atzīst.⁶⁾ Viņš nevarot uzglabāt aukstasinību, kad kājām mīda cilvēcību un veselās tautas tiesības. Tādēļ vēsturisko faktu pārzināšana arī nav viņa stiprā puse un dod ieročus rokā viņa pretiniekiem. Bet neuztiepsim cilvēkam lomu, kādu viņš nekad nav gribējis tēlot, nemeklēsim G. Merķeļa rakstos precīzas latviešu vēstures. „Apgaismotājiem“ vispār trūka vēsturiska skata. Merķelis dziļāki nepētī dzimtbūšanas vēsturisko izcelšanos un pastāvēšanas motīvus, pat attaisnojumus. Tādēļ arī viņam tā paliek priekšā visā savā nevēlīgā kailumā. Vācu vēsturnieki, kas simpatizē muižniekiem, atrod, ka Merķelis esot vienpusīgs, ģenerālizējis atsevišķus gadījumus, no patiesi bēdīgiem apstākļiem dodot vēl izķēmojumu (Zerrbild).⁷⁾ Latviešu raksturojums esot ņemts no Hupeļa un izkrāsots tumšākās krāsās. Kādēļ Merķelis bez paša pieredzes nebūtu drīkstējis izmantot arī vēl citu avotus, nav saprotams. Dīderichs domā, ka Merķelis runājot ne tikai kā labas lietas aizstāvis un uztraukts cilvēces draugs, bet arī kā pilsonis pret muižniekiem („Man darf nie vergessen, dass hier nicht bloss

⁴⁾ G. Merkel, „Die Letten“ 2. Aufl. 1800. 331. lpp.

⁵⁾ G. Merkel „Die Letten“, 2. Aufl. 1800. 343. lpp.

⁶⁾ G. Merkel „Supplement z. d. Letten“, 3.—4. lpp.

⁷⁾ H. Diederichs „Merkel als Bek. d. Leibeigensch. Balt. Monatschr. 1870.

ein Angreifer der Sache, sondern auch ein Ankläger der Personen und des Standes spricht...⁸⁾). Viņš nemaz nedomājot par milzīgām grūtībām, ar kādām esot saistīta Vidzemes apstākļu pārgrozīšana. Merķelis nesalīdzinot vietējos apstākļus ar apstākļiem citās zemēs, piem. Pomerānijā, Meklenburgā, Šlezvīgā, Holšteinā. Jā, to viņš nedara vis! Bet taisni par to jau Dīderichs, Tobīns un citi muižniecības apoloģēti var priecāties, jo salīdzinājums nevis mīkstinātu Vidzemes apstākļus, izdzestu viņu singularitāti,⁹⁾ bet to vēl vairāk izceltu, padarītu to vēl neglītāku. Bet ka Merķeļa „Latviešiem“ nebūtu bijusi sava nozīme, to tomēr neriskē apgalvot arī Dīderichs. Tomēr „Latvieši“ — „pēc tam kad viņi ietekmējuši savus laika biedrus, tagad atbaida, jā, rada pavisam nepatīkamu iespaidu“ (... machen heute, nachdem sie auf seine Zeitgenossen gewirkt, einen abstossenden durchaus unerfreulichen Eindruck¹⁰⁾). — Tas jau varētu būt, ka daudz vairāk patīkams būtu skaistas balles apraksts; nav jau diezcik patīkami dzirdēt par apspiestu un beztiesīgu cilvēku nelaimēm. Cik daudz patiesības ir apgalvojumam: „Tādēļ vēlākās paudzes viņu vairs nepazīst¹¹⁾“, („Darum kennt ihn die Nachwelt nicht mehr“), to rāda piemineklis uz Merķeļa kapa un tā vieta, kādu viņam ierādījusi savā vēsturē latvju tauta. G. Merķelis, cīnoties par latviešiem, cīnijās par cilvēcību, nemaz negribēdams noliegt savu tautību, kā viņam to pārmet.¹²⁾

Vēl asāki Garlību Merķeli apkaŗoja viņa laika biedrs mācītājs Herm. Tībe.¹³⁾ Viņš zinot, ka Merķelis vienīgi atriebējies, bet par ko, būšot liels džentlmenis, neteikšot. Te jāpiemetina, ka Tībe tikpat gudri noklusē arī to, kas pamudina viņu uz cīņu pret Merķeli. Jā, droši vien, to samaksā! Apsolīto „džentlmenismu“ un „objektivitāti“ Tībe gan tūliņ pazaudē, izplūstot stipru vārdu un izteicienu straumē par Merķeli, nežēlodams pat pēdējā tēvu.

Ja savācot kopā vienkopus visu negātīvo, tad no vienas otras vācu valstiņas neiznākšot labāka aina par Vidzemi. Daudz lietas, kas svešniekam izliekoties briesmīgas, tādās patiesībā nemaz neesot. Tā piemēram: latviešiem viņu „dūmu būda“ esot visvairāk piemērotā dzīves vieta. Viņi dzīvojot tādās saspīesti, netīri, ne aiz nabadzības, bet tādēļ, ka viņiem taisni tā, lūk, patīkot. Istaba izpildot rījas vietu, un vienu krāsni varot visdažādāki izmantot. Dūmi tīrot gaisu, jo latvieši briesmīgi smirdot.¹⁴⁾ Aukstuma dēļ arī lopi dažreiz jātur istabā, par vistām nemaz nerunājot. Lopu sliktums un tāpat arī latviešu ātrās vecuma krunkas esot klimata sekas. Kas attiecas uz krunkām, tās varot būt arī rases pazīme.

⁸⁾ Ibidm. 69. lpp.

⁹⁾ H. Diederichs „Garlieb Merkel als Bek. d. Leibeigensch.“ Balt. Mon. 1870. 70. lpp.

¹⁰⁾ Ibidm. 74. lpp.

¹¹⁾ Ibidm. 74. lpp.

¹²⁾ Ibidm. 77. lpp.

¹³⁾ Herm. Friedr. Tiebe „Lief- und Esthlands Ehrenrettung gegen Herrn Merkel und Petri“ Halle, 1804.

„Nachtrag zu Lief- und Esthlands Ehrenrettung“, Halle 1805.

¹⁴⁾ H. Tiebe „Lief- und Esthl. Ehrenrettung“, 27.—29. lpp.

Vēl atliekas iegālvot, ka latviešiem patik staigāt arī neēdušiem, patik, ka viņus necilvēcīgi peļ un ka miršana arī ir „rases pazīme“!

Rakstnieks Zeume gan citādi saskatījies šīs „patīkamās“ dzīves sekas. „Es esmu,“ viņš saka, „atradis ceļmalā pietiekoši daudz aklu, kuņģiem viņu dūmu caurumi izkoduši acis un kuņģiem kungs nu piešķīris atļauju apvidū ubagot... (Ich habe Blinde genug am Wege gefunden, denen in den Rauchlöchern die Augen ausgebeizt waren und denen der Herr nun die Erlaubniss ertheilt hatte, in Gebiete zu betteln...)¹⁵⁾ Tādēļ arī viņš nevar nosaukt latvju dzīvojamās mājas citādi, kā par troglodītu alām.

Ar muižnieku tiesāšanu jau esot kā esot, spiests atzīties arī Tibe, jo nevarot nekā darīt, ja veikli advokāti viņus glābjot.¹⁶⁾ Ar šo Tībes atzišanos kļūst vēl skaidrāks, kādēļ zemniekam aizliegts ņemt advokātu. Bet visi briesmu stāsti esot pārspīlēti. Tibe neesot pat redzējis, ka kungs piespiestu vai aizkavētu laulību. — Nu, „neredzēt“ jau var visu ko; kaut gan mēs zinām, ka pat vēl ilgi pēc dzimtbūšanas atcelšanas kungi piespieda vai aizliedza zemnieku pēcības ar saimnieciskiem spaidiem. Bet Zeumem turpretī liekas, ka Merķelis tēlojis vēl ļoti mīksti „Merkel hat im ganzen noch sehr glimpflich gemahlt“¹⁷⁾. Lai tas arī būtu kā būdams, mūs vairāk interesēs vispārējs zemnieku stāvoklis nekā kaut kādi atsevišķi gadījumi, ar kādiem bieži vien Tibe grib atspēkot Merķeli. Visvairāk Tībem bail no zemnieku brīvīšanas: tad vajadzēšot viņus piespiest pie darba ar bajonetēm, jo latvieši saprotot brīvību kā nekā nedarišanu un nekā nedošanu.¹⁸⁾ Tālāk Tibe nāk ar diezgan amizantiem aplēsumiem. Ka latvieši neēdot pelavu maizi, to varot aplēst pēc viņa, t. i. Tībes, mācītāja muižas (ja paaugot 7. grauds). Zemnieki vēl varot greznoties un priecāties krogū. Pie tam mācītāja muižas zemnieki esot smagāk aplikti kā citi. Šāda valstirdība dara autoram godu; cits jautājums gan ir, cik tāda pārmērīga zemnieku izspiešana saskan ar mācītāja amatu. Viens gan ir skaidrs: Tibe, pats to negribēdams, ir devis apstiprinājumu Merķeļa mācītāju raksturojumam. Ja mācītājs pats ir mazs muižnieks, tad taču viņam pastāvošā iekārta jāaizstāv. Un to mūsu Liezeres mācītājs dara tā, ka aiziet pat tik tālu aplēšanā, ka zemnieku nodevas vēl nemaz nesedzot muižnieka izdevumus par zemniekiem!¹⁹⁾ Tāpat ar darbiem nemaz tik briesmīgi neesot. Tībes spogulī visa strādāšana iznāk kā vieni lieli svētki: pēc katra lielāka darba „mīlasts“. Degvīna dedzināšana, alus darišana u. t. t. esot pašiem zemniekiem par labu: atkritot lielākas produktu masas aizgādāšana uz pārdošanas vietām. Tibe tā aizrāvis no „patīkamo“ darbu apraksta, ka uzskaita visas ārkārtējās kļaušanas, resp. palīgdarbus. Mēs ar nepacietību gaidām, kad vienreiz šī rinda beigsies un negribam ticēt, ka tas viss patiesi bijis uzvelts zemniekam. Bet Ti-

¹⁵⁾ J. G. Seume. „Mein Sommer“, 2. Auflage. Leipz. 1815. 160. lpp.

¹⁶⁾ H. Fr. Tiebe, „Lief- und Esthl. Ehrenr.“ 44. lpp.

¹⁷⁾ J. G. Seume, „Mein Sommer“, 160. lpp.

¹⁸⁾ H. Fr. Tiebe, „Lief- und Esthl. Ehrenr.“, 54. lpp.

¹⁹⁾ Ibdm. 76., 77. un 78. lpp.

bes rezimējums: redziet, cik maz, redziet, cik viegli! Jā, latviešiem visi darbi iznākot vieglāki kā Vācijā, piem. viņu arklis esot daudz vieglāks par vācu zemnieka arklu u. t. t. Te nu mūsu autors parāda viselementārāko zemkopības lietu nepazīšanu. Vai vieglāki art ar seno latvju „vieglo“ kraķu arklu, vai ar vācu „smago“ — pateiks katrs lauku tēvs. Neskatoties uz gaŗiem „aplēsumiem“, Tībes darbs rāda, līdz kādam absurdam var noiet katrs fanātiķis. Ja pats Tībe raksturo Merķeli kā pārspilētāju, kariķētāju, tad viņš pats jau nu ir vienkāršs patiesības viltotājs, kaut gan nemītīgi apgalvo, ka varot savus aplēsumus apzvērēt.²⁰⁾ No minētā vien jau varam spriest, cik uzticības drikstam vēltīt viņa „zvērestam“. — Kroni visam uzliek apgalvojums, ka lielākā daļa Vidzemes muižnieku esot nabadzīgi.²¹⁾ Tā tad: zemniekiem paradīze, bet nabaga muižniekiem bēdu un rūpju ieleja. Tāda pēc Tībes ir Vidzeme XVIII un XIX g. simteņa mijā! Vienīgi ar tiesām neesot tā, kā vajaga. Ne tādēļ, ka tiesneši muižnieki, bet tādēļ, ka neesot studētu jūristu.²²⁾ Otrkārt, tiesu esot maz, tādēļ mājas pārmācīšana nepieciešama. Bez tam miesas sods esot latviešiem vienīgais saprotamais sods. Tā Tībe nāk arī ar savu zemnieku tiesu projektu. Pirmā būtu muižas tiesa, kas sastāvētu no muižnieka un 2 zemniekiem, otra — draudzes tiesa, kas sastāv no baznīcas priekšnieka, viena muižnieka, mācītāja un četriem zemniekiem.

Arī zemnieku pirkšanā un pārdošanā sirdīgais Merķeļa pretinieks neredz nekā ļauna, bet attēlo to kā īsto labdarību.²³⁾ No ļaužu bagātām muižām zemnieki šādā ceļā nonākot tukšās, kur vieglāki dzīvot. Cik liela loma piekritusi zemnieku bēgšanai tādā muižu iztukšošanā, to Tībe gudri noklusē, tāpat arī to, kādēļ bēga; taču jau ne no humāniem muižniekiem. Tā tad nevajaga nemaz bagātas fantazijas, lai iztēlotu, kāda dzīve pārdotos sagaida.

Tībes „aplēses“ paņēmienu rāda sekojošais piemērs: zemnieka arklis ienesot gadā 1610 dālderu (Alberta). Šinī gadījumā Tībe ņem tās cenas, kādas par lauksaimniecības ražojumiem maksā 1803. gadā. Zemnieka nastas kungam 480 dālderu vērtībā aplēstas pēc XVII g. s. zviedru takses (!). Nu nav grūti parādīt, ka zemniekam paliek vēl gandrīz $\frac{3}{4}$ viņa ražoto vērtību. Zemnieka saimniecība, kuŗā, protams pēc gudrās Tībes receptes, uzskaitīta ne tikai zeme, bet visi lopi, saimniecības riki u. t. t., ar vārdu sakot, visa paša zemnieka sūriem sviedriem iegūtā manta, sastādot kapitālu (lai iznāktu lielāka summa, ņemti sakšu dālderu) 32000 dālderu. Šāds kapitāls nesot tā tad tikai $1\frac{1}{2}\%$, kas, zināms, ir ļoti maz. Tikai sekojot Tībes aplēsei ar veselu prātu ir tā pagrūti. Paliekot pie viņa paša uzdotiem datiem²⁴⁾, arklis zemnieku zemes Vidzemē maksājis 1803. gadā 3000—4000 dālderu (Alb). Vienīgi tas varētu būt procentējamais muižnieku kapitāls. Bet tad mēs redzam, ka zemnieks maksājis (klausās un nodevās) 12%—15% un pat vēl vairāk,

²⁰⁾ H. Fr. Tiebe, „Lief- und Esthl. Ehrenrettung“, 118. lpp.

²¹⁾ Ibdm. 115. lpp.

²²⁾ Ibdm. 123. lpp.

²³⁾ Herm. Fr. Tiebe, „Lief- und Esthlands Ehrenrettung“, 185. lpp.

²⁴⁾ Herm. Fr. Tiebe, „Lief- und Esthlands Ehrenrettung“, 195. lpp.

jo, kā jau redzējām, zemnieku nastu vērtība nav piešķanota pārējo vērtību pieaugumam. Bet 12—15 procentu XIX g. s. sākumā nemaksāja pat pilsētās, tirdzniecībā, tur bija parasti 5%. Tībes „aplēses“ nolūks laikam ir lasītāju maldināt, Tāpat viņš grib pierādīt Vidzemes mācītāju grūto dzīvi. Tie esot briesmīgi aizņemti un tik tikko tiekot ar saviem ienākumiem cauri. Tādu plītēšanu, par kādu runā Merķelis, nevarot atļauties. Ir jau grūti zināt, kādas mācītājam Tībem personīgi bijušas tās dzīves prasības, bet jau Hupels un līdz ar viņu Ekdards gan domā, ka Vidzemes mācītājs mainītos tikai ar sakšu vai prūšu superintendentu.²⁵⁾

Plašāki ieskatīties laikmeta cīņu kaislībās atļauj Tībes izdotie citu autoru raksti pret Merķeli: „Nachtrag zu Lief- und Esthlands Ehrenrettung oder die Todten Livlands stehen gegen Herrn Merkel auf“, Halle 1805. Vispirms uzmanību saista fon Bražs, pret kuŗu Merķelis cīnās savā „Supplement zu den Letten“. Iespiesta Braža vēstule Lafontēnam, kuŗā viņš raksta, ka Vidzemes un Kurzemes zemnieki piederot pie vismazāk apspiestiem pasaulē²⁶⁾ un tādā garā arvienu tālāk. Esot pat bagāti zemnieki. Vidzemes muižnieki nevarot atbrīvot dzimtcilvēkus valdības dēļ — tā neļaujot.²⁷⁾ Kādreiz, pēc kādiem simts gadiem jau nu brīvība nākšot. Bet arī tagad no dzimtcilvēku kārtas citās pārejot ne mazāk indivīdu kā tur, kur zemnieki brīvi.²⁸⁾ Min piemērus: Vidzemē dzīvojot divi muižnieki un viens barons, kas vēl piedzimuši kā dzimtcilvēki u. t. t. Ka dzimtbūšana neesot tik briesmīga, rādot gadījumi, kad daudz brīvu cilvēku grib pāriet dzimtļaudīs. Dzimtzemniekiem ejot labāk nekā brīviem.²⁹⁾ Turpināt tālāk cīņas skurbumā izteikto aplamību rindu nav nozīmes. Ļoti interesanta ir Lafontēna atbilde: kaut arī Merķeļa minētie fakti būtu atsevišķi gadījumi, tad tomēr jau tas vien, ka tie vispār iespējami, pietiekoši apgaismojot dzimtbūšanas konstitūciju. Neesot nozīmes uzstādīt atsevišķu faktu virkni, bet jānoskaidrojot principi, jācīnās par vai pret tiem. Jau bēdīgs fakts, ka mājas pārmācīšanas tiesības pastāv, un tās var likumīgi izmantot zemnieku spīdzināšanai. Bražs uzmetis atbildi Merķelim. Bražs vēl daudz nekaunīgāks un sofistiskāks par Tībi. Tā piem., nekāda zemnieku pirkšana un pārdošana nenotiekot. Viņš pats esot tiesas loceklis, kur tādās lietas jāreģistrē. Esot gan gadījumi, kad viens muižnieks „atļaujot zemniekiem pāriet pie otra“, bet tad tas esot „tikai draudzīgs darījums“ („bloss eine freundschaftliche Abmachung“).³⁰⁾ Zeume turpretim saka „... un izšmugulē viņus (zemniekus — K.) vēl tagad uz visiem tirgiem kauna pilnā kārtā par medību suniem; un pat avižu lapas vēl arī laipnā Aleksandra valdīšanas laikā ir pilnas līdzīgiem cilvēku piedāvājumiem“ (... und verschachert sie noch jetzt auf allen Märkten schändlich für Jagdhunde; und sogar die Zeitungsblätter auch noch unter dem freundlichen Alexander sind voll von dergleichen Men-

²⁵⁾ J. Eckardt, „Die balt. Prov. Russl.“, 165. lpp.

²⁶⁾ H. Fr. Tiebe, „Nachtrag zu Lief- und Esthl. Ehrenr.“ 2.; 7.—8.

²⁷⁾ Ibdm. 11. lpp.

²⁸⁾ Ibdm. 13. lpp.

²⁹⁾ Ibdm. 14., 16. un 19. lpp.

³⁰⁾ H. Fr. Tiebe, „Nachtrag zu Lief- und Esthl. Ehrenr.“, 35. lpp.

schenfeilbietungen).³¹⁾ Ka zemnieku pirkšana un pārdošana notikusi, apliecina dažas lapas puses tālāk arī fon Ziverss, tāda „draudzīga nodarījuma“ dalībnieks. Tālāk L. R. B. fon Ungern-Sternbergs atkārtoti Tibes un Braža uzskatus par zemnieku mazajām klaušām, bagātību u. t. Galvenais iemesls, kāpēc Vidzemes zemnieki netiekot uz priekšu, esot viņu slinkums. Tam piekrit arī rakstnieks Zeume, bet brīnās, ka latvju zemnieki padarot vēl tikdaudz. Jo kādēļ vergam jāstrādā vairāk nekā viņam ir nepieciešami.³²⁾ Pilnīgi piekritot Zeumes domām, jāatgādina, ka zemnieks faktiski arī vēl pēc 1804. g. nevarēja būt drošs ne par ko, ko viņš ar savu darbu iegūst.

Ungerns-Sternbergs ļoti uztraukts par to, ka Merķelis, balstoties uz Hupelu, apgalvojis, ka XVIII g. simteņa beigās bijusi pat noteikta takse dzimtcilvēkiem. Iedomājāties kāda briesmīga kļūda! Takses neesot bijis, bet dzimtcilvēki cedēti savstarpēji muižniekiem vienojoties.³³⁾ U.-Sternbergs nevar arī saprast, kā Merķelis vēl varot ar to lepoties, ka viņa raksti Vidzemē aizliegti. Dot zemniekiem brīvību ne drīkstot, ne varot. Aizstāv 1797. g. landtagu lēmumus.

Visā Merķeļa ienaidnieku barā ir daudz kopēju vilcienu. Viens no tiem — ar patiesību nerēķinoties, attēlot Vidzemes zemnieku dzīvi par paradīzi, cits — padarīt G. Merķeli par vienkāršu meli u. t. t. Un tomēr Tibes krājumā kāds nezināms autors nopel gan Merķeļa paņēmienus un ričības veidu, bet tomēr konstatē, ka „Latviešu“ sarakstītājs aizstāvojis labu lietu „ar tikdaudz patiesības un dižciltīga siltuma“ (mit so vieler Wahrheit und edler Wärme).³⁴⁾ Nepazīstamais autors pilnīgi piekrit Merķelim, ka zemnieku stāvoklis uzlabojams, lai izsargātos no revolūcijas. Bet acumirklīgā stāvoklī latviešiem nevarot dot rokā pat viņu vēstures. Tā padarītu latviešus nelaimīgus un revolūcionārus.³⁵⁾

Netrūka Merķelim arī piekritēju. To atzīst arī viņa pretinieki, to pierāda Merķelim rakstītās vēstules. Darbs, kas tā savijņoja sabiedrību, kas radīja tik asus noskaņojumus par un pret, nevarēja palikt bez ietekmes uz agrāro likumdošanu,³⁶⁾ kā arī Aleks. Tobīns to nenoliegtu. Vislabāko liecību par Merķeļa ietekmi nodod Samsons fon Himmelstierns. Viņš saka, ka dažus no rakstniekiem, kas aizrādījuši uz Baltijas nenormālo stāvokli, vienkārši nedzirdējuši, neklausījušies, bet citus no paša sākuma jau uzņēmuši naidīgi, nevis tāpēc, ka nesaprastu vai pārprastu viņu nolūkus vai novērtētu par zemu šo rakstnieku talantus, bet vienīgi tādēļ, ka patiesība, kuru viņi apraksta, rada kauna jūtas (... „ändern begegnete man von Anfang her mit einer Feindseligkeit, die weder Misskennen der Ab-

³¹⁾ J. G. Seume, „Mein Sommer 1805.“, 159. lpp.

³²⁾ Ibdm. 159. lpp.

³³⁾ H. Fr. Tiebe, „Nachtrag z. Lief- und Esthl. Ehrenr.“, 94. lpp.

³⁴⁾ Ibdm. 148. lpp.

³⁵⁾ Ibdm. 151. lpp. — 152. lpp.

³⁶⁾ L. A. Mellin, „Noch Einiges über d. Bauernangel.“, 11.—12. lpp.

Г. Поска, „Характерист. литерат. мнѣній объ осв. кр.“ Журн. Мин. Нар. Просв. Октябрь. 1904.

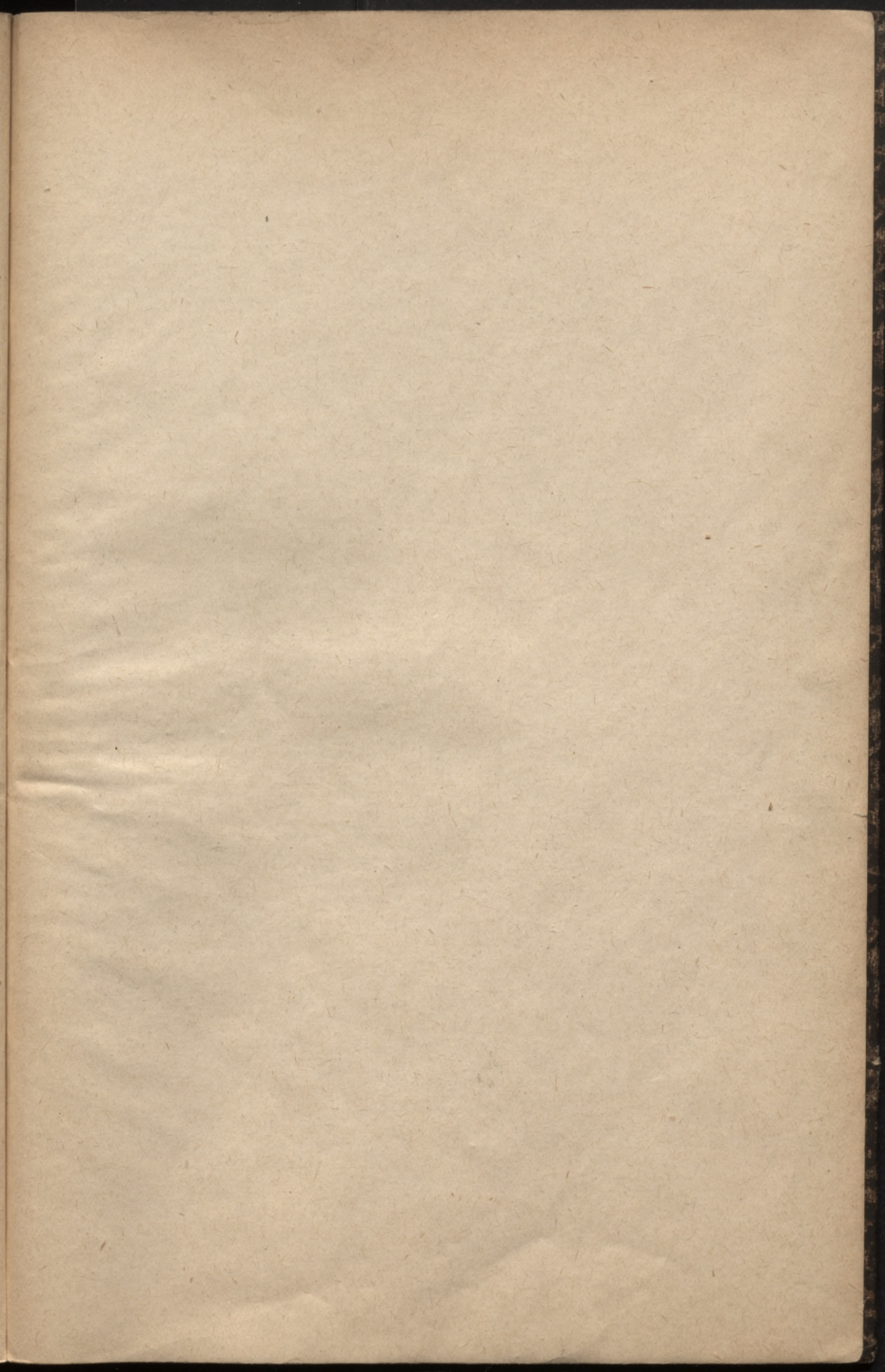
Diederichs „G. Merkel als Bek. d. Leibeig.“ Balt. Mon. 1870.

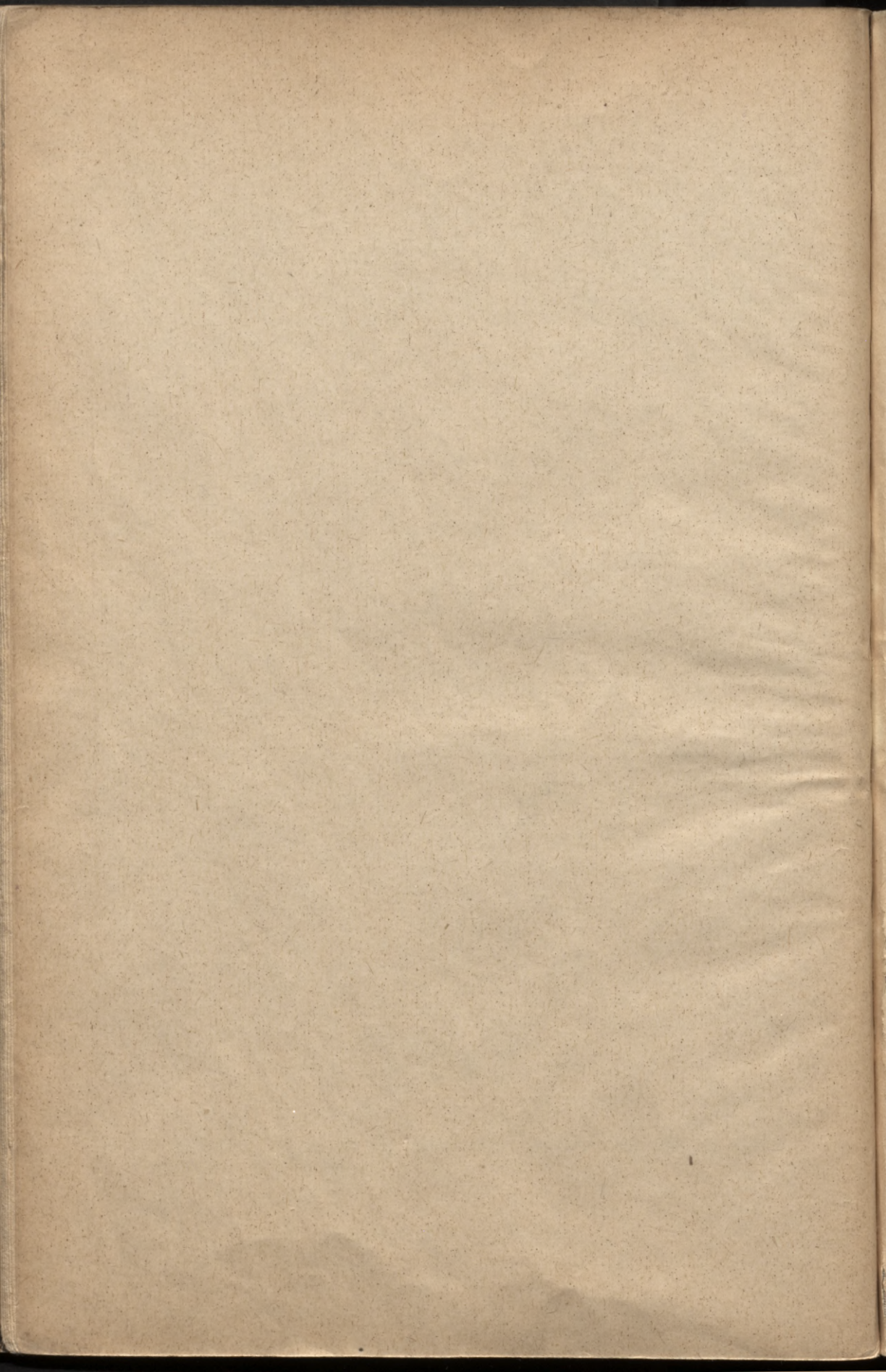
sicht des Verfassers, noch Geringschätzung seines Schriftsteller — Talentes, sondern, aufrichtig gesagt das beschämende Gefühl der Wahrheit dessen, was er in Feuereifer gedacht und geschrieben hatte, bezeichnete.“³⁷⁾ To Samsons fon Himmelstierns attiecina tieši uz Merķeli. Tas esot runājis kaislīgi, bet patiesīgi („Er sprach mit Leidenschaft, aber mit Wahrheit“).³⁷⁾ Ja Merķelis tā nebūtu runājis, viņš nebūtu nemaz ievērots, tāpat kā visi citi. Bet patiesība bieži vien ne tikai sadusmojot, bet aizskarot tik jūtam, ka sāpīgo iespaidu neatvairāmi pārnes uz to, kas viņu izcēlis. Tā tas ir šinī gadījumā ar G. Merķeli. Viņam jācieš naids par to, ka izcēlis nepatikamu patiesību.

54084

³⁷⁾ R. J. L. Samson von Himmelstiern, „Histor. Vers. über die Aufh. d. Leibeigensch. Das Inland, 1838.

0.22.

LATVIJAS NACIŅĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309069557